

Критика по совісті

Іван не одразу зрозумів, що помер. Деякий час він просто собі йшов вулицею, думаючи про свої проблеми. Та в один момент помітив, що всі довкола ведуть себе доволі дивно. Якось відсторонено. Він неусвідомлено звик зустрічатися з людьми поглядами, коли проходить повз. Це здавалося нормальним. Кожен мимоволі хоче глянути на обличчя іншого, ніби оцінюючи. І цього не помічаєш (вірніше не надаєш цьому великого значення), доки воно не перестає траплятися. Івана не бачили. Чи то не хотіли бачити. Він посміхнувся одному чоловіку, помахав іншому, привітався з жінкою, та відповіді ніякої не було. «Ну гаразд, — подумав собі Іван, — може сьогодні у всіх поганий настрій.» Так би вважав і далі, якби стовпи, смітники, а потім і будинки не почали зникати. Зчезали й люди поволі. Ніби вони перестали промальовуватися по ходу його пересування вперед. В кінці цієї нібито галюцинації лишилася тільки дорога, та й вона в одну мить скінчилася. Лишилася тільки темрява. Ні стін, ні підлоги, ні світла. Лише Іван. Це його неабияк занепокоїло, та на лиці читався лише подив.

Раптом звідкись узялося світло, ніби на нього націлили прожектор. Іван побачив перед собою шість офісних крісел із високими спинками. Разом, наче по команді, вони обернулися. На п'яťох із шести сиділи чоловіки

різної статури. Кожен мав обличчя Івана. Кожен ніби був його братом близнюком. Та всі вони ніби вели абсолютно різний спосіб життя.

— Ну привіт, Іване, — сказав його двійник із величезним черевом і подвійним підборіддям.

— Пере...прошую, — сказав Іван. — Що це за... я що, сплю?

Всі двійники захихотіли, переглядаючись.

— Чого ви смієтесь?

— А ти ще не зрозумів? — спитав інший двійник із кручкуватим носом і зіщуленими очима. — Ти помер.

— Тобто “помер”? Коли це я встиг?

— Та от секунди дві тому. Ти не пам'ятаєш? Звісно ні. Ну то ми тобі зараз усе нагадаємо.

— Перепрошую, — сказав інший двійник. — Технічно він ще не помер. Мозок досі працює.

— Яка різниця? Все одно вже готовий.

— Хто ви такі? — спитав Іван. — І чому у вас моє обличчя? І чому вони...

— Якись спотворені? — додав третій двійник зі злісною гримасою та виразками на обличчі.

Іван замовк, оглядаючись. Окрім нього та шістьох крісел із п'ятьма двійниками більше не було нічого. Лише темрява.

— Гаразд, хлопці, годі його мучити, — мовив четвертий, худющий і ослаблий. — Розкажіть уже йому.

— Ну добре, — сказав п'ятий, маленький, схожий на карлика. — Це місце, Іване, щось типу суду. Та не плутай його з тим небесним судом, про який говорять у церквах. Це дещо інше. Ми, як ти вже помітив, схожі на тебе обличчям. Це не збіг. Ми віддзеркалення тебе, друже. Ми — окрема часточка твоєї сутності, чи то краще сказати душі. Як тобі краще сприймати, так і думай. Я, наприклад, Совість. Ось цей пан товстопуз — Жадібність...

— Здоров, — мовив той, рухаючи желеподібними складками на підборідді.

— Ось це, — продовжив карлик, вказуючи на двійника зі зловісною гримасою, — Гнів. Отой скелет зі шкірою — Любов.

— Прошу трішки поваги, — сказав Любов, такий слабкий, що не зміг і руку підняти.

— Вибач. Не хотів тебе образити. І п'ятий, з гострим кручкоподібним носом — це Егоїзм. Ми всі жили в тобі весь час, відколи ти, Іване, навчився користуватися такою рушійною силою, як вибір.

— Ну гаразд, — сказав Іван. — Припустимо, я все зрозумів. А чому одне крісло порожнє?

— А, це... — Совість глянув на крісло. За ним повторили інші. — Там колись сидів Щедрість. Та його з'їв Жадібність.

— Так, то я його з'їв, — спокійно підтвердив той,

похлопавши себе по череву. — Ви що, мене осуджуєте?

— Так.

— Ні.

— Трішки.

— Мені все одно.

— За що? — спитав Іван.

— Це ти нам краще скажи, — мовив Совість.

— Я нічого не пам'ятаю.

— Ну так, звісно. Тоді ми тобі розповімо. Почнемо по черзі. А саме з того, хто перший народився. І вгадай, хто це був. Жадібність.

— Я тут.

— Починай, Жадібносте. Ми тебе не перебиватимемо.

— Що ж, гаразд, — Жадібність спробував вмотитися зручніше на кріслі, та ледве зміг підняти зад. — Я народився, коли тобі було три рочки. Не думай про мене одразу погано. Я не лише жалів для інших цукерки та не хотів дарувати комусь чи то подарунок, чи то твій час. У цьому в нас мастак Егоїзм.

— А що я? — спитав Егоїзм. — Не коти на мене бочку, старий.

— Прошу, — втрутився Совість. — Не перебивайте.

— Так от, — продовжив Жадібність. — Я ще був жадібний до знань, які тобі відкривалися, Іване. Я всотував кожну дрібничку, яку ти коли-небудь чув або вчитував. Скільки ж матів я увібрав у тебе. Ой-ой! Та

найбільше я не хотів ділитися увагою батьків з іншими. Як же я це не любив. Саме тоді народився Егоїзм.

— Добре, Жадібносте, — мовив Совість. — Дуже добре. Егоїзме, продовжуй далі ти.

— Хочете, аби я продовжив? Ви дійсно цього хочете? Ну добре. Так, я народився після Жадібності. А саме тоді, коли на світ з'явилася твоя сестричка, Іване. Вона забидала стільки маминої уваги. Як же та маленька криклива дитина мені не подобалася. Ти мав бути єдиним синочком у батьків. Їхнім улюбленцем. А що ж сталося насправді? Вони всю увагу переключили на ту вередливу дитину.

— Не кажи так, — втрутився Любов. — Батьки ніколи не забували про Івана.

— Це не значить, що не хотіли. Це взагалі нечесно. Іван був першим. Це він їхній кращий син.

— Годі, — мовив Совість. — Щось тебе понесло. Заспокойся.

— Самі почали.

— Гаразд. Хто там далі народився? Я вже забув.

— Я, — насупивши брови, сказав двійник із виразками.

— Ах, точно, Гнів. Продовжуй.

— Отож я Гнів. І я родився після Егоїзму майже одразу. Так, та історія із сестричкою неабияк на мене вплинула. Я почав показувати себе найрізноманітнішими способами: кричав, бив сестру, хуліганив на подвір'ї з

друзями. Тобі, Іване, не вистачало тієї уваги, тобі хотілося її більше, хотілося знову відчувати себе єдиним. І я допомагав тобі звільнитися від емоцій, що накопичувалися. Стільки всього ми з тобою натворили. Чудові були часи...

— А тоді народився я, — мовив Любов.

— Ану не перебивай мене! Чого лізеш без черги!

— Але ж ти вже закінчив...

— Хто сказав? Вічно тобі потрібно свій ніс пхати, куди не просять!

— Заспокойся, Гніве, — втрутився Совість. — Ми всі тут рівні. Ну може й не зовсім. Та право голосу мають усі. Продовжуй, Любове.

— Дякую, — сказав той. — Тож так, я родився після Гніву. Це було наче відкриття для тебе, Іване. Раніше ти не усвідомлював, чому відчуваєш жадібність, егоїзм і гнів, доки не з'явився я. Ти робив усе те через любов: до знань, до солодкого, до батьків і, звісно ж, до себе. Завдяки мені, усвідомив, що насправді існують дві сторони медалі. Ти став дорослішим, хоч і не набагато. Я дав тобі розуміння багатьох речей та вчинків як твоїх, так і інших людей. А тоді... народився Совість.

— Так, дякую, Любове. Справді, тоді народився я. Головний голос у твоїй голові.

— А хто це тебе поставив головним? — втрутився Егоїзм. — Ми ніколи за це не голосували.

— Тихіше, — мовив Любов. — Дай йому договорити.

— А я згоден із Егоїзмом, — сказав Жадібність. — Здається, Совість, ти не так давно казав, що всі ми рівні.

— Я сказав, що кожен має право голосу.

— Який хитрий, — мовив Гнів.

— Будь ласка, друзі, дайте я продовжу, — Совість прокашлявся. — Тож на чому я спинився? Ах так. Можливо, я не головний голос у твоїй голові. Як бачиш, і родився я з дефектом.

— Ги, ти карлик, — тицьнув у нього пальцем Жадібність.

— Так, я карлик! Тобі щось не подобається? Розкажи це Щедрості. Ви ж там найближчі друзі. Я такий, бо моя роль була у твоєму житті, Іване, дещо другорядною. Принаймні так сталося пізніше. В дитинстві ти постійно до мене звертався за порадою. І я давав її тобі. Завжди. Разом із Любов'ю ми обирали правильні рішення. Ти ріс хорошим хлопцем. І виріс би хорошим чоловіком, якби не потрапив у, скажімо так, не дуже хорошу компанію. Та до того було ще далеко і за кермом довгий час були саме я і Любов. Часом допомагав Жадібність.

— Гей, а ми? — втрутився Егоїзм. — Ми із Гнівом що, не допомагали?

— Ви почасти все тільки псували.

— Ги, псували, — додав Жадібність.

— Тож так, — продовжив Совість, — разом зі

зусиллями Любові народився Щедрість. Твоя черга, Щедр...

Всі знову глянули на порожнє крісло і в унісон протягнули: “А-а-а-а”.

— Так. На жаль, він не зможе виступити.

Любов докірливо глянув на Жадібність, а той лише знизав плечима.

— Гаразд, — мовив Іван. — То зараз, ем-м, ви будете визначати, чи заслуговую я раю?

— Що? Ні, — сказав Совість. — Я ж говорив п'ять хвилин тому, що ми не такий суд. Мене взагалі хтось слухає?

— Га? — мовив Гнів.

— Дуже дотепно. Я серйозно.

— Вибач. Просто ти постійно щось там бурмочеш під носа. Аж бісить.

— Бісить? — Совість почервонів. — Та я чи не єдиний маю тут здоровий глузд серед вас. Не ображайся, Любов.

— Та ні, я згоден. — мовив Любов. — І мене часто заносить.

— Здоровий глузд? — перепитав Гнів. — Ти лише зано-
за в сраці.

В Івановому світі не місце совісті. Ним керує лише гнів, корисливість, егоїзм і жорстокість. Якби не я з Егоїзмом і Жадібністю, з Івана виріс би тюхтій, якого б затоптали, як дощового черв'яка.

— От ви постійно вбивали цю думку Івану, і що з нього вийшло?

— Нормальний мужик. Я правий, Егоїзме?

— Ще б пак.

— Ні! Ні, не мужик, — сказав Совість. — Лише подоба барана. Іван весь час сварився зі своєю дружиною, вічно думав про власну вигоду, жалів і копійку, витрачену не на себе. Хіба це мужик? І до чого я вів узагалі? Вічно ви мене з думки збиваєте. Як же добре, що це вже остання розмова з вами.

Я згадав до чого вів. Дякую. Так от, Іване. Це радше не суд, а... самоаналіз.

— Чи самокритика, — сказав Любов.

— Самокритика звучить краще, так, — мовив Жадібність.

— Гаразд, як хочете, — сказав Совість. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. Тож так, Іване, це критика. Ми лише хотіли оцінити твоє життя і нашу працю за всі ці роки: в чомусь спільну, у чомусь ні. А в кінці зробити висновок, чи нормально ти провів свій час на землі.

— Ги, нормально, — бовтнув Жадібність.

— Жадібносте, я щось не так сказав?

— Ну... Слово “Нормально” звучить якось по дибільному, вам не здається?

— Згоден, — сказав Егоїзм. — Хіба хтось із нас хоче, щоби була якась мішанина? Якщо вже критикувати, то

сказати точну думку про життя. Нащо нам те “Нормально”, яке наче з лайна зліпили і свяченою водою обмочили. От я, наприклад, з гордістю скажу, що Іван крутий. Він не переймався по дрібницям. Не розпилювався на всі боки, аби кожному вгодити. Він жив для себе. Круто, Іване, Молодчина. Пишаюся тобою. Згоден, Гніве?

— На всі сто. Ми ж, здається, разом із тобою, Егоїзме, вирішили піти від тієї сучки?

— Не називайте її так, — сказав Любов. — Його дружина була хорошою жінкою. Вона робила для Івана значно більше, ніж він. Вона просто заслуговувала іншого.

— Іншого? — перепитав Егоїзм. — Що ти маєш на увазі? Давай, кажи, як є. Чого перед нами соромитися слів.

— Кращого. Ясно? Вона заслуговувала кращого.

— Приїхали, — сказав Гнів, презирнувшись із Егоїзмом. — Кращого за Івана їй точно не знайти.

— Не знайти, — мовив Егоїзм.

— НЕ ПЕРЕБИВАЙ МЕНЕ! Це *вона* не підходила Івану. Бачте вся така добренька та миленька. Тьфу! Від того солоденького характеру аж у роті приторно. Вічно усім хотіла вгодити, а потім плакалася, чому ж ніхто не дає їй належне. Корислива дурепа.

— Гаразд, — мовив Совість. — Ми вас почули.

Упевнений, якби з нами був Щедрість, він би посперечався з вами на цю тему, але...

— Але його тут немає.

— Так, немає. Бо через вас Жадібність проковтнув його ціляком і оком не моргнув.

— Годі на мене стрілки переводити, — сказав Жадібність. — Я не хотів, аби так сталося. Ну, може, трішки хотів.

— Я до чого веду, — продовжив Совість. — Якби Щедрість був тут, він сказав би, чого взяв ту дівчину заміж. Та ви й так добре знаєте. Іван і сам був дуже щедрою людиною. Він завжди намагався дати більше, ніж міг. Саме це і привабило її. Та якби не Щедрість, можливо, зараз і Любові поряд не було. Ви тільки гляньте, до чого довели його. Він змарнілий, худий, як щіпка, а очі запали так, що видно череп. Іще б трішки, і я впевнений, Гніве, ти повторив би з ним те саме, що Жадібність зі Щедрістю. А потім і мені прийшов би кінець. Бо сам у цій божевільні не втримався б. Так, Егоїзме, я на тебе дивлюся. Ти, Гнів і Жадібність склали б просто чудове тріо. Без нас.

Не знаю. Можливо, й добре, що все так склалося. Що Іван помер зараз, а не пізніше. Можливо, так вдалося врятувати в Івані хоча би те, що лишилося... від подоби людини.

Усі на мить затихли у роздумах. Тоді Гнів мовив.

— Як я і казав, Совість. Ти постійно як почнеш ото щось бубніти на вуха і дратувати своїм голоском карлика.

— Ги, карлика, — засміявся Жадібність. До сміху долучилися і Гнів із Егоїзмом.

Совість тяжко зітхнув. Любов глянув на нього, стиснувши губи, й сам зітхнув. Він поправив на животі руку іншою рукою, бо та не рухалася, й мовив.

— Я не знаю, що тут додати, Іване. Совість усе сказав. Він правий. Я відчував, що мені не довго лишилося. Помер би ти завтра чи післязавтра, і, можливо, при зустрічі вже бачив би два вільних крісла.

Іван опустил голову, ховаючи очі, й мовив.

— Мені шкода.

— Що? — перепитав Егоїзм, припинивши сміятися.

— Мені шкода. Тобто... Я ж розумію, це все твориться у моїй голові. Я критикую сам себе. Аналізую своє життя, яке от-от вислизне від мене. І мені шкода, що всі ці роки був бараном. Можливо, якби в мене був другий шанс, я б усе зробив по-іншому. Мені шкода що все так вийшло.

Усі дивилися на нього та слухали мовчки. На їхніх обличчях не було ні посмішок, ні злості, ні печалі. Лише мовчазна цікавість та розуміння. Тоді, як тиша почала давити на вуха від незвички, Совість сказав.

— Гадаю, тобі час іти далі.

— Куди? — спитав Іван.

— За ті двері.

— Які ще двері? Тут більше нічого...

Іван обернувся й побачив позаду себе білі двері, які від контрасту у повній темряві наче світилися.

— І куди вони ведуть?

— Побачиш, — відповів Совість.

Іван глянув востаннє на кожного двійника, підійшов до дверей і відчинив їх. За ними стояло два крісла, одне навпроти одного. Позаду одного стояв Іван. Позаду іншого хтось другий. Це теж був чоловік. Вірніше, ще один двійник, але не карлик і не алирексік. Там позаду був Іван. Вони синхронно підійшли до крісел. Синхронно сіли кожен у своє. Якби той другий не заговорив, Іван вирішив би, що це дзеркало.

— Як життя, Іване? Знаю, поганий жарт. Вибач.

— То що тепер? — запитав Іван. — Це вже кінець?

— Схоже на те. Страшно?

— Ні.

— Он як.

— Я маю щось зробити?

— А ти хочеш?

— Так. Я хочу повернутися.

— На жаль... це неможливо.

— Невже я не маю другого шансу?

— Це не гра, Іване. Зараз твій другий шанс.

— На що?

— На те, щоби сказати, чи гідно ти прожив своє життя.

— І що це дасть? Я вже помер.

— Дасть те, Іване, як саме ти підеш.

— Я не хочу йти таким, яким був останні роки.

— Добре.

— Я хочу вибачитись перед батьками, сестрою, дружиною... Перед усіма, з ким був козлом.

— Тобі не обов'язково це робити.

— Чому?

— Бо не їм потрібно вибачати тобі.

— А кому ще?

— Саме тобі.

— Це складно.

— А ніхто не казав, що прощення легке. Також ніхто не казав, що остання мить перед смертю — розважальне шоу.

Іван деякий час дивився собі на коліна, деручи пальцями обшивку крісла. Тоді, зібравшись із думками, підняв голову й мовив.

— Я... не можу. Не можу ось так по команді. Якщо скажу зараз, то це будуть просто слова.

— Правду кажеш, Іване.

— Мені потрібно трохи часу. А може й не трохи. Все це обміркувати треба. Але якщо часу в мене більше немає, то відповіді я і не матиму.

— Добре, — сказав двійник, посміхаючись. — У такому разі тобі тепер туди, — він вказав на такі ж білі двері за

ним.

— І що за ними?

— Дізнаєшся.

Іван встав і підійшов до дверей. Відчинив, зайшов усередину, обернувся до двійника, ніби не хотів завчасно дізнаватися, що його чекає далі, і спитав.

— Скажи мені, будь ласка, від чого саме я помер?

Двійник обернувся на кріслі, глянув йому у вічі й люб'язно відповів.

— Ти, Іване... похлинувся гороховим супом.